

feljton

Kako je potpukovnik KGB-a Putin spasio tajne arhive u Dresdenu

Nacional donosi ulomak iz knjige 'Taj dugi mamurluk' u kojem britanski publicist Shaun Walker opisuje ulogu Vladimira Putina u konsolidaciji Rusije i pretvaranju traumatiziranog i raspadnutog Sovjetskog Saveza u ključnog svjetskog igrača

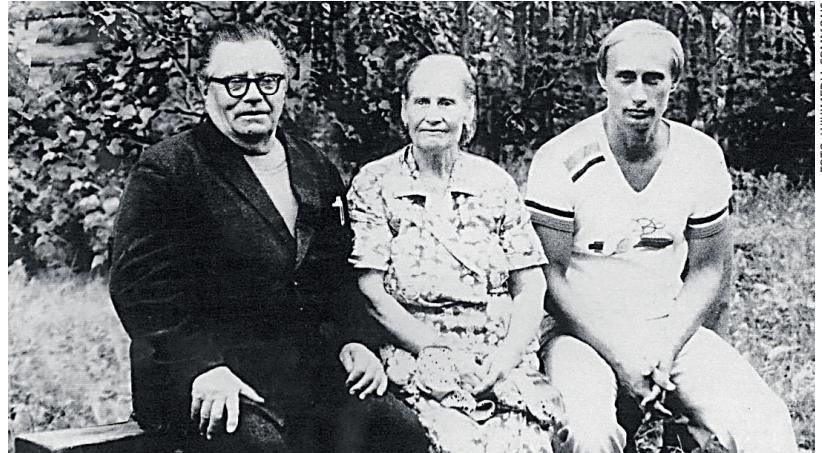
Ustvrditi kako je propast Sovjetskog Saveza bacila dugu sjenu na događaje koji su uslijedili u Rusiji i drugim bivšim sovjetskim republikama značilo bi isticati očito. Ne treba previše čuditi što smrt cijelog jednog sustava može godinama, ako ne i generacijama nakon toga, nepovratno oblikovati budućnost. No čini mi se kako su specifičan način na koji se Sovjetski Savez raspao, kao i idejna i smislena praznina koja je ostala nakon njega, nedovoljno vrednovani u našem razumijevanju Rusije i cijelog postsovjetskog svijeta.

Rusi su 1991. godine doživjeli trostruki gubitak. Politički se sustav urušio, imperijalna periferija se odcijepila i osnovala nove države, a sama matična zemlja prestala je postojati. U to je vrijeme preostalo malo predanih komunista, no to slom nije činilo ništa manje traumatičnim. Russi nisu osjećali kao da su izgubili carstvo ili ideologiju, već samu bit svojega identiteta. Ako više nisu bili sovjetski građani, tko su onda bili?

PRIZORI UKLANJANJA KOMUNISTIČKIH SPOMENIKA i rušenja Berlinskoga zida bili su jednostavnii metaforički izričaji sovjetskoga sloma. No velik broj Lenjinovih spomenika koji su ostali ponosno stršati usred kapitalističkoga gradskog krajolika moderne Rusije bio je znak kako stavovi prema sovjetskoj prošlosti u Rusiji i nisu bili tako jednoznačni. Vizualno, površinsko pitanje odnosa prema komunističkim simbolima bilo je tek mali dio slike. Gotovo svaka reportaža koju sam napisao tijekom mnogih godina izvješćivanja iz Rusije i šire postsovjetske regije barem se u nekoj mjeri bavila učincima sovjetske propasti te prepostavkama za preoblikovanje nacionalnih ideologija, međunarodne geopolitičke ravnoteže te emocionalnog i psihološkog stanja 250 milijuna ljudi.

Za velik broj sovjetskih građana slom je bio dugočekivani blagoslov, kraj zagusujućega političkog sustava i osvit mnoštva uzbudljivih mogućnosti. No čak i za one koji su prezirali komunizam, urušavanje zemlje zajedno sa cijelim sustavom bilo je krajnje uz nemirujući događaj. Živote su proveli kročeći jednim putem - put je bio težak, napredak minimalan, a dolazak na odredište upitan. No barem su poznivali teren. Odjednom su izgubili tlo pod nogama. Sve što je činilo tkivo svakodnevnog života - nagrade i kazne, status i položaj, obrasci govora i ponašanja - sve je odjednom postalo beznačajno. Uspostavljeni se potredak raspao, a na njegovo je mjesto došao novi svijet prepun zamki, u kojemu se bilo teško snaći.

Bio je to osjećaj o kojemu sam uvijek iznova znao čuti od ljudi koji se u postsovjetskim godinama nisu uspijevali snaći. Nejasan osjećaj nelagode i nostalgične čežnje stvorio je plodno tlo za manipulaciju. Često se činilo da je to čuvstvo

VLADIMIR PUTIN s ocem Vladimirom Spiridonovichem Putinom (1911. - 1999.) i majkom Marijom Ivanovnom (1911. - 1998.) u rodnom Sankt-Peterburgu

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

**Putin je izišao pred svjetinu u Dresdenu i lagao im kako u sjedištu
Stasija ima teško naoružane ljude koji će zapucati na svakoga tko pokuša ući u stožer. Varka mu je uspjela**

najprisutnije kod onih između četrdeset i pedeset godina stariosti - ljudi koji su stasali upravo u vrijeme urušavanja sustava. Čini se da je muškarima bilo teže pronaći emocionalne resurse za prebroditi tranziciju nego ženama - mnogo se zbumjenih i gnjevnih muškaraca može pronaći na stranicama ove knjige.

Ono čega su se ljudi sjećali iz sovjetskog razdoblja nije možda imalo puno sličnosti s onim što su u to doba doista osjećali. No sjećanje, kako osobno tako i ono kolektivno, varljivo je te više ovisi o kutu gledanja u sadašnjosti nego o stvarnosti prošlosti. Promatrana kroz prizmu bijednih devedesetih, prethodna su desetljeća poprimila vedrije tonove.

Prizivanje unutarnjeg, neopipljivog osjećaja prošlosti, onog što je ruska emigrantska intelektualka Svetlana Boim nazvala „restaurativnom nostalgijom“, može dobiti zamaha u bilo kojem društvu. Svjedoci smo „ponovnog preuzimanja kontrole“ putem Brexita ili obećanja Donalda Trumpa kako će „Ameriku ponovno učiniti velikom“, bez puno objašnjenja kada je to prethodno veliko razdoblje započelo i završilo. U Rusiji su postojale nešto specifičnije povijesne točke oko kojih se moglo graditi ovakve zahtjeve. Prije svega, radilo se o sovjetskom urušavanju, koje se u glavama ljudi iz grozničave smrti neodrživog sustava moglo preoblikovati u bezočnu razgradnju velike države koju su provele zlonamjerne vanjske sile i njihovi domaći pomagači.

Ova knjiga mapira Putinovu misiju popunjavanja praznine koju je ostavio slom 1991. godine te izgradnje nove nacionalne svijesti i smisla u Rusiji, no nikako se ne radi o kronološkoj povijesti Putinove ere. Prvi dio bavi se krojenjem prošlosti u službi sadašnjosti - pokušajem da se kolektivno sjećanje bolnih i složenih sovjetskih desetljeća pretopi u nešto na što bi Russi mogli biti ponosni. Tu se u prvom redu radi o uzdizanju pobjede

S KOLEGAMA IZ KGB-a Putin na jednoj proslavi u Dresdenu krajem '90-ih

UOČI ODLASKA U DDR Putin se obučavao za agenta u rodnom Sankt Peterburgu

PUTIN kao mladi časnik ruske tajne službe KGB u tadašnjoj Istočnoj Njemačkoj

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

u Drugome svjetskom ratu na razinu nacionalnog osnivačkog mita. Putina nije zanimalo uskršavanje sovjetskoga sustava, no osjećaj nepravde vezan uz način na koji je propao pokazao se kao snažna točka okupljanja.

Daljnji dijelovi knjige objašnjavaju kako je taj povijesni diskurs, zajedno s paralelnim procesom u Ukrajini, potpomogao razvoj događaja 2014. godine koji su za sobom ostavili deset tisuća mrtvih te izmijenili geopolitički zemljovid Europe. Godine 2017., uz rekordno visoku podršku prema ispitivanjima javnog mnjenja te uz dobar dio zapadnog svijeta koji ga promatra sa strepnjom, čini se da je Putin uspio u svojem naumu konsolidacije Rusije, te je slabu i traumatiziranu zemlju ponovno pretvorio u ključnog svjetskog igrača. No uz koliku kolateralnu štetu?

Ova knjiga nije apologija Putinove politike za vrijeme godina provedenih u Kremlju. Putinova misija ujedinjenja Rusije uključivala je manipuliranje povješću te agresivno gušenje drugačijeg mišljenja, a sustav koji je izgradio također je njegovim starim prijateljima i uskom krugu ljudi oko njega omogućio da se nevjeratno obogate. No ova knjiga nije ni protuputinovska polemika. Nапослјетку, Putin je samo jedan u nizu ruskih likova koji se pojavljuju na ovim stranicama. I on je s raspodom Sovjetskoga Saveza doživio trenutak osobne traume, što je snažno utjecalo na njegov kasniji svjetonazor i poteze. Putin je do neke mjeru bio redatelj postsovjetske priče ispričane za modernu Rusiju, no u velikoj mjeri bio i jedan od likova te priče.

II.

Poprilično je poznata priča o potpukovniku KGB-a koji je 1989. bio stacioniran u istočnonjemačkom gradu Dresdenu. Njegovo je bilo samo jedno od milijuna osobnih iskustava koja su ostala usaćena u sjećanja onih koji su ih proživiljali godinama, pa i desetljećima nakon toga. Ali, za budući smjer Rusije ovo konkretno iskustvo imat će snažan odjek.

Trideset sedmogodišnji potpukovnik Vladimir Putin nerovno je gledao kako bijesna svjetina u prosincu 1989. juriša na ogromni kompleks drezdenskog Stasija. Nakon što je prodrla u ured istočnonjemačke tajne policije, gomila je krenula prema sjedištu KGB-a, unutarnjem svetištu. Putin je pozvao naoružano pojačanje kako bi zaštitio zaposlenike i osjetljive dokumente pohranjene onđe, no rečeno mu je kako pomoći neće stići. „Moskva šuti“, rekao je glas na telefonu. Nije imao drugog izbora doli izći pred svjetinu i lagati im kako unutra ima teško naoružane ljude koji će zapucati na svakoga tko pokuša ući u stožer. Varka mu je uspjela, rulja se razisla, a KGB-ovi spisi o suradnicima i agentima ostali su na sigurnome. Ipak, ostali su duboki psihološki ožiljci, barem prema Putinovoj priči desetljeće poslije.

Dok su razdragane mase u Berlinu rušile zid koji je razdvajao

DOK SU MASE RUŠILE BERLINSKI ZID,

Putin je predano radio na uništavanju kompromitirajućih dokumenata KGB-a, organizacije koja se do tada činila svemoćnom.

Proći će još dvije godine prije konačnog kraja Sovjetskoga Saveza, no kao što će sam Putin poslije prepričavati, njegov osobni trenutak spoznaje da je za komunističku supersilu igra gotova dogodio se toga dana u Dresdenu. Činilo mu se da gleda gašenje jednog od najvećih i najmoćnijih carstava koje je svijet ikada vido i to na tako patetičan i ponižavajući način. „Imao sam osjećaj kao da je zemlja nestala“, prisjećao se Putin. „Jednostavno je nestala.“

Putinovo žalovanje zbog smrti Sovjetskoga Saveza, uzme li se u obzir njegov životni put prije pada SSSR-a, može se činiti čudnim. Poput milijuna sovjetskih građana, Putin je odrastao u spartanskim, pa i sirotinjskim uvjetima - cijela je obitelj bila nagurana u jednu sobu komunalnog stana bez tople vode. Uspevši se krajem 1980-ih do tek osrednjeg položaja u KGB-u, Putin je nevjerojatno dobro iskoristio desetljeće nakon sovjetskog sloma, ubacivši se u ured sanktpeterburškog gradonačelnika u vrijeme kada je biti dio vlasti značilo biti blizu ugovora i finansijskih tokova. Godine 1996. pozvan je u predsjedničku administraciju u Moskvu, a 1998. dolazi na čelo FSB-a, organizacije sljednice KGB-a.

U samo nekoliko godina Putin je ostvario nevjerojatan uspon od srednjerangiranog kotačića na periferiji do vrhovnog upravitelja razgranate organizacije. Godinu poslije, bolesni Jeljin Putina je imenovao premijerom te, naposljetku, svojim nasljednikom. Devedesete su bile dobre za Putina, a on se pokazao puno umješnijim u uspinjanju kroz postsovjetski, nego kroz sovjetski sustav.

No nikada nije zaboravio onaj trenutak nemoći u Dresdenu, te koliko god je osobno napredovao nakon sovjetskog sloma, bio je duboko ogorčen zbog načina na koji se zemlja bila raspala. Činilo se da on ne žaluje zbog ljudskih ili materijalnih gubitaka, već zbog nacionalnog poniženja moćne države koja je jednostavno implodirala. Poslije je tvrdio da je već neko vrijeme imao osjećaj kako je propast sovjetske moći u Europi neminovan. „Htio sam da umjesto toga nastane nešto drugo. No ništa drugo nije predloženo. To je ono što boli. Jednostavno su ostavili sve i otišli.“

Čak i oni koji su bili puno manje od Putina predani sovjetskoj stvari osjećali su žaljenje zbog načina na koji je kraj sedamdeset-četverogodišnjeg političkog eksperimenta za sobom u propast povukao i samu zemlju. „Bio sam presretan što je došao kraj komunizma“, rekao mi je jednom Aleksandar Vološin, predstojnik prvo Jeljinovog, potom i Putinova predsjedničkog ureda. „No

**S raspadom
Sovjetskog
Saveza,
Vladimir Putin je
doživio trenutak
osobne traume,
što je snažno
utjecalo na
njegov kasniji
svjetonazor i
političke poteze**

**PUTINOVA
ISKAZNICA** tajne
istočnonjemačke
službe Stasi koju
je koristio tijekom
boravka u Dresdenu

PUTIN S PRVOM SUPRUGOM LJUDMILOM i Borisom Jeljcinom (lijevo) te Mihailom Gorbačovom (desno) 7. svibnja 2000. kada je inauguriran za predsjednika Rusije

Putin je u vrijeme prvih godina Jeljcinove vladavine u Moskvi mogao vidjeti koliko je zemlja oslabjela. Ruska je vojska vodila kukavan i krvav rat u Čečeniji, a društvo je bilo u metežu

Sovjetski Savez bio je moja domovina. To je bilo drugačije. Kako se možeš veseliti propasti vlastite domovine?"

Putin je u vrijeme prvih godina Jeljcinove vladavine u Moskvi izbliza mogao vidjeti koliko je zemlja oslabjela. Ruska je vojska vodila kukavan i krvav rat kako bi zaustavila odcjepljenje južne republike Čečenije, što je koštalo desetke tisuća života i za Moskvu de facto završilo porazom. Rusko je društvo bilo u metežu, police prazne, a većina stanovništva osiromašena.

Ni na međunarodnoj sceni situacija nije bila puno bolja. Godine 1998., kada je predsjednik Bill Clinton nazvao Jeljcina kako bi ga obavijestio da Sjedinjene Države razmatraju zračni napad na Srbiju, Jeljcin je bio izvan sebe. Završtao je američkom predsjedniku nekoliko puta „Neljzja!“ - nešto poput „to ne smijete!“ - u slušalicu, a onda poklopio. Bombardiranja su se svejedno dogodila. Zemlja koja je donedavno bila jedna od dva ključna pola moći, sada je bila toliko nemoćna da nije mogla zaustaviti ni bombardiranje glavnoga grada svojeg saveznika. Tijekom Jeljcinove ere američke diplomate i političare neprestano se upozoravalo da takvo stanje neće trajati vječno.

„Rusija nije Haiti te se prema nama neće odnositi kao da jesmo“, pjenio se Jeljcin na Strobea Talbotta, Clintonova glavnog čovjeka za Rusiju. „Ne sviđa mi se kada se SAD razmeće svojom premoći. Ruske poteškoće su tek privremene, i to ne samo zato što imamo nuklearno naoružanje, već i zbog našeg gospodarstva, naše kulture i naše duhovne snage. Sve to tvori legitimni, nedvojbeni temelj za jednakni tretman. Rusija će ponovno ustati! Ponavljam - Rusija će ponovno ustati!“

U osvit novog tisućljeća, Jeljcin je najavio svoju ostavku. Ostavio je zemlju izmučenu siromaštvom, s bogatstvom u rukama nekolicine pohlepnih oligarha te vojskom koja je vodila težak i demoralizirajući rat u Čečeniji.

Ono što možda najviše zabrinjava jest činjenica da Jeljcinove godine na vlasti nisu pružile jasnu ideju o tome kakva bi zemlja moderna Rusija trebala biti. Gleb Pavlovski, spin doctor i „politički tehnolog“ koji je radio i za Jeljcinov i za Putinov Kremlj, poslje mi je pričao o panici u vrijeme primopredaje vlasti: „Postojaо je jasan osjećaj da bi Jeljcin mogao otici, a potom bi nastao opći kaos. Većina stanovništva nije doživljavala Rusku Federaciju kao nešto pravo. Osjećali su se kao da žive u nekoj vrsti čudnog odvjetka Sovjetskoga Saveza. Morali smo osigurati primopredaju, no također smo morali i stvoriti nekakav nacionalni osjećaj.“

Jeljcin, čovjek koji je nekoc utjelovljivao nadu u buduće blagostanje, doimao se jadno, kao slika neispunjениh očekivanja i propuštenih prilika, dok je nerazgovjetno držao svoj oproštajni govor u predvečerje novog milenija: „Tražim vaš

oprast zbog toga što nisam opravdao nade onih koji su vjerovali u mene kada sam rekao da ćemo napraviti skok iz sive, stagnirajuće totalitarne prošlosti u svijetu, prosperitetnu i civiliziranu budućnost. Vjerovao sam u taj san. Vjerovao sam da ćemo prijeći taj put u jednom koraku. No nismo.“

IV.

Nakon što je zamijenio Jeljcinu, Putina je zadaća bila udahnuti novu životnu snagu golemoj zemlji prepunoj problema. Nedugo nakon što je u osvit novog tisućljeća postao vršiteljem dužnosti predsjednika, Putin je napisao podugačak programatski tekst o izazovima s kojima se Rusija suočava. Dotakao se siromaštva, društvenih previranja i drugih životnih pitanja, no glavna misao vodilja bila mu je briga za zdravlje ruske države, a ne ruskih ljudi. Rusija prolazi, napisao je Putin, kroz jedno od najtežih razdoblja u svojoj dugoj povijesti.

„Po prvi put u posljednjih 200 do 300 godina, Rusija se suočava s realnom opasnošću da završi u krugu globalnih sila drugog, pa čak i trećeg reda“, upozoravao je u zaključku. „Kako bi se to spriječilo, trebat će nam ogromna mobilizacija svih intelektualnih, fizičkih i moralnih snaga naše nacije. Potreban nam je ujedinjen, konstruktivan rad. Nitko to neće učiniti umjesto nas. Sada sve ovisi o našoj sposobnosti razumijevanja razine opasnosti, sposobnosti ujedinjavanja te sposobnosti započinjanja rješavanja dugog i teškog zadatka.“

Putin je vjerovao da su siromaštvo i podjele u 1990-ima bili simptomi te dublje slabosti. Najvažnije je bilo zdravlje države - ako bi Rusija ponovno uspjela zadobiti globalni značaj koji je imao Sovjetski Savez, kvaliteta života naroda automatski bi se poboljšala. Putinov se članak nadovezuje na dugi niz ruske političke filozofije koja fetišizira snagu države i suverenost.

Kako bi potaknuo taj preporod, Putin je morao svladati ogroman zadatak stvaranja nacionalnog osjećaja i nacionalnog ponosa među Rusima. Na svojoj inauguraciji 7. svibnja 2000. godine Putin je nedvosmisleno objasnio svoju predstojeću misiju: „Smatram svetom dužnošću ujediniti narod Rusije, okupiti gradane oko jasno definiranih zadataka i ciljeva te se svake minute svakoga dana prisjećati da smo jedna nacija i jedan narod. Imamo zajedničku sudbinu.“

Ali što je bila ta zajednička sudbina? Kako bi trebala izgledati ta nova Rusija „prvog reda“? Bi li to trebala biti neosovjetska supersila koja će se truditi uskrsnuti što više toga iz sovjetske prošlosti? Ili je pak sovjetski period, ustvari, bio ogromna pogreška pa bi stoga nova Rusija trebala biti nastavak carističkog poretka, s trostrukom ideologijom pravoslavlja, autokracije i nacionalnosti? Je li Rusija bila utvrda „tradicionalnih vrijednosti“ nasuprot dekadentnog Zapada? „Euroazijska“ sila koja je mogla

premostiti jaz između Istoka i Zapada? Ili samo „normalna“ europska zemlja, puno veća od ostalih i s traumatičnijom prošlošću, no koja bi se s vremenom mogla ujediniti s demokracijama na zapadnom dijelu kontinenta?

Putin i ljudi oko njega u različitim su se trenucima pozivali na sve te vizije Rusije. Strani državnici koji su se s Putinom sastali tijekom ranih godina njegove vladavine kažu kako je on razmatrao ideju da u određenoj fazi Rusija pristupi Europskoj uniji. U jednom od svojih prvih intervjuja 2000. godine čak je i sugerirao da bi jednoga dana Rusija mogla postati dijelom NATO-a.

Ruski je predsjednik bio politički kameleon kako u unutarnjoj, tako i u vanjskoj politici. Međutim, uza sve pozadinske i ambijentalne promjene, sve njegove različite političke inkarnacije bile su osmišljene sa širim ciljem na umu - obnavljanje onoga što je on smatrao zasluženim mjestom Rusije na globalnoj pozornici, a što je bilo izgubljeno s propašću SSSR-a. Ako bi Zapad igrao po Putinovim pravilima, cilj ponovnog zadobivanja statusa države prvog reda mogao se postići suradnjom. U suprotnom, bio bi potreban sukob.

V.

Suočeni sa zadaćom obnavljanja ranjenih nacija, svi vođe okreću se povijesti. Još 1882. godine, francuski mislilac Ernest Renan primjetio je da su za ukorjenjivanje nacionalnog osjećaja puno važnije zajednička slava i patnja, nego carinske ispostave ili dobro čuvane granice.

Petnaest država koje su nastale nakon sovjetskog sloma prilikom izgradnje novih nacionalnih identiteta odabrale su različite pristupe suočavanja s prošlošću. U trima baltičkim državama, gdje je sovjetska vlast nametnuta tek 1940. godine, a široki su slojevi stanovništva uvijek osjećali snažan animozitet prema službenoj Moskvi, nove su vlade grozničavo radile na razgradnji sovjetskoga naslijeda. Otvoreni su muzeji koji su sovjetsku razdoblje izjednačivali s nacističkom okupacijom. Stari arhivi KGB-a otvoreni su za javnost te su podignuti spomenici žrtvama okupacijskog režima. Nacionalni su narativi prikazivali 1991. godinu kao neprijeporno sretan trenutak - kraj potlačenosti, obnovu nekadašnje, prekinute neovisnosti te povratak u europsku obitelj.

Nasuprot tome, u Bjelorusiji je predsjednik Aleksandar Lukashenko* svojem narodu ponudio ograničenu, no udobnu inaćicu sovjetske moći iz sedamdesetih godina - proizvodnja traktora i postizanje poljoprivrednih ciljeva su jačali, a političke su se slobode smanjivale. Bilo je to kao da se ništa nije dogodilo, 1991. godina bila je nebitna. U novim etničkim republikama Srednje Azije, gdje je bilo malo predsovjetske etnički definirane državnosti na koju bi se moglo pozivati, novi nacionalni identiteti proizvedeni su praćenjem nacija stoljećima unatrag, na polupovijesnim ili pseudopovijesnim temeljima. Lenjinove su slike i statue zamijenjene portretima nasmiješenih, vremešnih lokalnih autokrata, na jednako sveprisutan i hagiografski način. Sovjetska je prošlost potihno izrezana iz službenoga narativa. Nije bila ni demonizirana, ni reminiscirana - povijesni je slon u sobi jednostavno ignoriran, usprkos činjenici da su diktatorski vode svi odreda bili bivši partijski šefovi, zaognuti novim nacionalističkim ruhom.

Jedine dvije od petnaest zemalja koje nisu osmislice koherentni, ujedinjujući nacionalno-povijesni narativ u prvom desetljeću na koncu sloma bile su Rusija i Ukrajina. Dogadaji

2014. godine - revolucija u Kijevu, ruska aneksija Krima te rat u istočnoj Ukrajini - bili su, barem djelomično, sraz suprotstavljenih ruskih i ukrajinskih pokušaja nadilaženja dilema devedeset prve i izgradnje novih nacionalnih identiteta.

U vrijeme kada je Putin preuzeo vlast, russki su stavovi prema sovjetskoj prošlosti bili ambivalentni i zbrkani. Još 1991. svjetina je srušila spomenik Feliksu Dzeržinskom, osnivaču Čeke (boljševičke tajne policije koja će poslije biti preimenovana u NKVD, a potom u KGB), koji je stajao ispred Lubjanke, sjedišta KGB-a u središtu Moskve. Leningradu je vraćeno njegovo ime iz carskog doba - Sankt-Peterburg. Međutim, nakon početnog zanosa, uklanjanje ikonografije iz sovjetske prošlosti zaustavljeno je. U većini gradova Lenjin se gordo kočio na glavnome trgu, a mnoge su ulice zadržale svoja sovjetska imena. Diljem zemlje postojale su ulice nazvane po Lenjinu, Marxu, Komsomolu, crvenom partizanu i diktaturi proletarijata. Rusija je bila poput domaćina zabave koji se probudio jutro poslije, ovlaš počeо čistiti sav nerед koji je oko sebe zatekao, no nakon nekog vremena jednostavno je odustao i vratio se u krevet kako bi liječio mamurluk.

Vizualno predstavljanje povijesti izazivalo je vrtoglavicu i zburjenost. Lenjinovo mumificirano truplo ostalo je izloženo u staklenom kovčegu unutar mramornoga mauzoleja, a strogi su vojnici promatrati posjetitelje kako bi ovi, šuteći i ne držeći ruke u džepovima, iskazali poštovanje balzamiranom sovjetskom vodi. U međuvremenu su na drugoj strani Crvenoga trga novopečeni bogataši trošili ogromne kolичine novca u luksuznim buticima kičaste robne kuće. Ruska je pravoslavna crkva posljednjeg cara i njegovu obitelj proglašila svetima, no jedna moskovska postaja podzemne željeznice i dalje je nosila ime Pjotra Vojkova, čovjeka koji je bio izravno odgovoran za organizaciju njihova smaknuća.

Motivi srpa i čekića resili su desetke vladinih zgrada, a raskošni mozaici sretno kolektiviziranih seljaka i stočkih radnika uljepšavali su postaje metroa. Gledano kroz suvremenu prizmu, teško je reći bi li ih trebalo gledati tek kao kulturno vrijedne artefakte prohujalog vremena ili su oni i dalje slavili postignuća zbog kojih su izvorno bili osmišljeni. Ono što je posebno uz nemirujuće jest činjenica da je Lubjanka, impozantno sjedište KGB-a boje senfa, poznato po podrumskim ispitivanjima i egzekucijama tijekom čistki 1930-ih, nastavila biti sjedište FSB-a, agencije sljednice

KGB-a. Unutar agencije nije bilo „lustracije“ onih kadrova koji su sudjelovali u najgorim ekscesima sovjetskoga režima, nije bilo čistke sovjetskih funkcionara kako su to nakon 1991. godine bile provele mnoge srednjoeuropske i istočnoeuropejske zemlje. U većini tih zemalja postojalo je suglasje kako je komunističko razdoblje bilo okupacija ili pak neželjeno vanjsko nametanje. U Rusiji je to pitanje više nego drugdje bilo nepredvidivo i zburujuće. Naposlijetku, i Gorbačov i Jeljin bili su sovjetski dužnosnici.

KRITIČKI POGLED stručnjaka za političku povijest srednje i istočne Europe objašnjava ulogu Vladimira Putina u izgradnji nove nacionalne svijesti u Rusiji nakon raspada SSSR-a. Izdavač je TIM press.

Strani državnici koji su se s Putinom sastali tijekom ranih godina njegove vladavine kažu da je on razmatrao ideju da u određenoj fazi Rusija pristupi Europskoj uniji. Čak je i sugerirao da bi Rusija mogla postati dijelom NATO-a

